

ΣΟΣ Προσανατολισμός

Β` θεματική ενότητα

ΤΙΤΛΟΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΓΕΝΙΚΗ ΠΑΙΔΕΙΑ – ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ:

ΑΝΑΓΚΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΜΑΡΙΑ

2^ο ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΚΙΑΤΟΥ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- ❖ ΠΕΡΙΛΗΨΗ
- ❖ ΕΙΣΑΓΩΓΗ
- ❖ ΟΡΙΣΜΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
- ❖ ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
- ❖ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ
- ❖ ΑΝΑΓΚΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ
- ❖ ΤΡΟΠΟΙ ΕΠΙΤΕΥΞΗΣ
- ❖ ΕΠΙΛΟΓΟΣ
- ❖ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Κάθε χώρα είχε την «πολυτέλεια» μέχρι τώρα να επιλέγει το είδος της εκπαίδευσης που θα παρείχε στους πολίτες της ανάλογα με τους στόχους της. Έτσι μια μη βιομηχανική κοινωνία αναλφάβητων θα επέλεγε τη γενική μόρφωση για την άνοδο της πνευματικής και ηθικής υπόστασης του λαού της, ενώ μια βιομηχανική κοινωνία την επαγγελματική εκπαίδευση, για να εξασφαλίσει εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό που θα συμβάλλει στην οικονομική της ανάπτυξη. Σήμερα, όμως, με τις ραγδαίες εξελίξεις σε κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο που έχουν επηρεάσει το μεγαλύτερο μέρος της παγκόσμιας κοινότητας καθίσταται αναγκαίος ο συνδυασμός των δύο «τύπων» εκπαίδευσης, η παράλληλη πορεία τους για τη διαμόρφωση ενός νέου τύπου εργαζομένου και πολίτη. Ένα ολόπλευρα καλλιεργημένο άνθρωπο που θα έχει δυνατότητα να αντιλαμβάνεται τις αλλαγές, να μεταβαίνει ομαλά στα νέα δεδομένα και να παρεμβαίνει, όπου το απαιτούν οι συνθήκες. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί μέσα από ένα «αναπτυξιακό», κριτικό μοντέλο παιδείας που είναι ανάγκη να εφαρμοστεί όχι μόνο στις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης αλλά και στη «δια βίου» μάθηση.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Σύμφωνα με τον Ε.Π. Παπανούτσο η παιδεία θα πρέπει να προετοιμάζει το νέο για μια επιτυχημένη προσαρμογή στις ανάγκες της κοινωνίας, για αυτό έργο της είναι να διδάξει και να γυμνάσει πώς να «χειρίζεται» τις ιδέες, τα πράγματα, τους ανθρώπους. «Χειρίζομαι» ιδέες σημαίνει συλλέγω πληροφορίες, τις επεξεργάζομαι, τις ελέγχω, τις διευκρινίζω και παράγω νέες. «Χειρίζομαι» τα πράγματα σημαίνει ανακαλύπτω και μετασχηματίζω υλικά, επινοώ εργαλεία και τρόπους, για να φτάσω σε ένα χρήσιμο αποτέλεσμα, που θα ικανοποιήσει μια πρακτική ή καλαισθητική ανάγκη μου. «Χειρίζομαι» τους ανθρώπους σημαίνει πως γνωρίζω και μπορώ να συνεργαστώ με τους συνανθρώπους μου, να τους πλησιάσω, να τους καταλάβω, να θέσω κοινούς στόχους, ώστε να επιτευχθεί ατομική και κοινωνική ωφέλεια.

Τα περισσότερα επαγγέλματα απαιτούν συνδυασμό και των τριών παραπάνω ικανοτήτων, ίσως όχι με την ίδια βαρύτητα σε όλες, ανάλογα με το επάγγελμα.

Ιδιαίτερα στη σύγχρονη, σύνθετη και πολύπλοκη εποχή με τις ραγδαίες εξελίξεις της επιστήμης και της τεχνολογίας, την εισβολή στην καθημερινή ζωή των ηλεκτρονικών υπολογιστών, την πολυπολιτισμικότητα των σύγχρονων κοινωνιών και την παγκοσμιοποίηση της οικονομίας, θεωρείται επιτακτική πλέον ανάγκη η καλλιέργεια των τριών παραπάνω ικανοτήτων για την προσαρμογή του νέου στη συλλογική ζωή και την επαγγελματική του ευδοκίμηση.

Δυστυχώς, το Εκπαιδευτικό Σύστημα μέχρι και σήμερα συνεχίζει να διαχωρίζει τις ικανότητες αυτές: έτσι, στην υποχρεωτική εκπαίδευση (Νηπιαγωγείο, Δημοτικό, Γυμνάσιο) κυριαρχεί ο χειρισμός των ιδεών, έντονα νοοκρατούμενος στόχος. Στη συνέχεια, Λύκειο και Πανεπιστήμιο για όσους μαθητές δεν απομακρυνθούν από την εκπαίδευση, γιατί «απέτυχαν» στις θεωρητικές γνώσεις θ' αρχίσει ο δρόμος της ειδίκευσης. Όλες αυτές οι πρακτικές οδηγούν είτε στον επαγγελματία χωρίς επαγγελματική κατάρτιση (όσοι εγκατέλειψαν το σχολείο) είτε στον εξειδικευμένο επαγγελματία με επαρκή κατάρτιση, αλλά χωρίς γενική καλλιέργεια, «το μορφωμένο-απαίδευτο».

Όλα τα παραπάνω οδηγούν στο συμπέρασμα ότι θα πρέπει να γίνει ένας μακρόπνοος σχεδιασμός και για τις τρεις βαθμίδες της εκπαίδευσης που θα ανανεώνεται και θα εμπλουτίζεται διαρκώς με τη «δια βίου εκπαίδευση». Στόχος όλων η ολόπλευρη καλλιέργεια του ατόμου, ώστε να έχει τα εφόδια-ικανότητες να επιτύχει την ατομική και κοινωνική ανάπτυξη.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Παιδεία είναι η σκόπιμη κοινωνική λειτουργία με την οποία ο άνθρωπος μεταδίδει στον άνθρωπο την υλική, πνευματική, ηθική και πολιτιστική κληρονομιά και καλλιεργεί τις πνευματικές και δημιουργικές ικανότητες με τις οποίες θα διευρύνει, θα βελτιώσει και θα πλουτίσει τα επιτεύγματα των προηγούμενων γενεών. Σύμφωνα με τον Παπανούτσο «σκοπός της είναι να διαμορφώσει προσωπικότητες αυθύπαρκτες, ανεξάρτητες και ολοκληρωμένες να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις της συλλογικής ζωής».

Βασικός, λοιπόν, στόχος της γενικής παιδείας είναι η καλλιέργεια όλων των πτυχών της προσωπικότητας. Η αρμονική ανάπτυξη του σώματος, η διεύρυνση των

πνευματικών οριζόντων και η δημιουργική αφομοίωση γνώσεων, ώστε να μπορέσει να τις αξιοποιήσει. Η ηθική διαπαιδαγώγηση είναι μια άλλη πτυχή, για να εμπνεύσει ανώτερα ιδανικά και ανθρωπιστικές αξίες. Σημαντικό είναι και το έργο της κοινωνικοποίησης, αφού το σχολείο είναι μια κοινωνική ομάδα, όπου ο νέος μαθαίνει να υπακούει σε κανόνες, να συνεργάζεται για την ευημερία της ομάδας και να συμμετέχει στα δρώμενα. Τέλος, συμβάλλει αποφασιστικά και στον επαγγελματικό προσανατολισμό των νέων, αφού καλλιεργεί κλίσεις, αναπτύσσει δεξιότητες, πλουτίζει τα φυσικά προσόντα τους.

ΟΡΙΣΜΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

Επαγγελματική εκπαίδευση ή κατάρτιση είναι η απόκτηση τεχνοεπαγγελματικών γνώσεων, δεξιοτήτων, στάσεων και αντιλήψεων που θα βοηθήσουν όσους αποφοιτούν να συμμετάσχουν στην οικονομική διαδικασία και να ασκήσουν το επάγγελμα, την επιστήμη ή τέχνη, στην οποία εκπαιδεύτηκαν.

Η επαγγελματική εκπαίδευση διαφέρει από την τεχνική εκπαίδευση στην οποία είναι θεωρητική και πρακτική προετοιμασία των σπουδαστών για επαγγέλματα που σχετίζονται με τις εφαρμοσμένες επιστήμες και τη σύγχρονη τεχνολογία. Στόχος της είναι να προετοιμάσει τους νέους για τα επαγγέλματα που θεωρούνται ανώτερα από τις πρακτικές τέχνες, αλλά κατώτερα από τα επιστημονικά επαγγέλματα. Οι εργαζόμενοι στα επαγγέλματα αυτά αποκαλούνται συνήθως τεχνικοί. Η τεχνική εκπαίδευση διαφέρει από την επαγγελματική, η οποία προσφέρει θεωρητική κατάρτιση σε ένα ευρύ φάσμα γνωστικών αντικειμένων, ώστε να μπορέσουν να εργαστούν στους κλάδους των θετικών επιστημών, της μηχανικής, του δικαίου, της ιατρικής και άλλα.

ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ

Κάθε κοινωνία επιλέγει τον τύπο της εκπαίδευσης που θα ακολουθήσει, γενική ή επαγγελματική, ανάλογα με τις ανάγκες της. Έτσι, βιομηχανικές κοινωνίες που ζητούν εξειδικευμένο προσωπικό δίνουν έμφαση στην επαγγελματική

εκπαίδευση, ενώ κοινωνίες με μικρή παραγωγική ανάπτυξη επιζητούν τη γενική εκπαίδευση, για να μορφώσουν τους πολίτες και να επιτύχουν την ομαλή κοινωνικοποίησή τους. Στην Ελλάδα, επειδή ήταν υψηλά τα ποσοστά αναλφαβητισμού μετά την ίδρυση ανεξάρτητου Ελληνικού Κράτους (1830), κυριάρχησε για πολλές δεκαετίες η γενική εκπαίδευση με στόχο την παροχή βασικών γνώσεων για την ομαλή ένταξη και δράση τους στην κοινωνία. Μόλις τα τελευταία τριάντα χρόνια έχει γίνει κάποια ουσιαστική ανάπτυξη της επαγγελματικής εκπαίδευσης μετά την εκπαιδευτική μεταρρύθμιση του 1977.

Κατά τη διάρκεια του 20^{ου} αιώνα διαδραματίστηκαν ραγδαίες αλλαγές και μετασχηματισμοί τόσο στον κοινωνικό όσο και στον επαγγελματικό χώρο. Επικρατεί όλο και περισσότερο ένα κοινό μοντέλο ανάπτυξης στο πλαίσιο της παγκοσμιοποίησης του πολιτισμού. Η ραγδαία επιστημονική πρόοδος αποκλείει τη σφαιρικότητα της γνώσης και εμποδίζει τον έλεγχο και την εποπτεία σε ευρύτερα γνωστικά προβλήματα. Η τεχνολογία προσφέρει επιτεύγματα εξαιρετικής δύναμης που υποκαθιστούν σε πολλές περιπτώσεις τον άνθρωπο που αδυνατεί να τα ελέγξει, όπως τα ΜΜΕ. Η άμβλυνση του ρόλου των εθνικών συνόρων και των εθνικών κρατικών πολιτικών και η ανάγκη προσαρμογής των ανθρώπων στις πολυπολιτισμικές κοινωνίες. Με όλα τα παραπάνω διασαλεύονται παραδοσιακές αξίες, συγχέονται ιστορικές έννοιες των κοινωνικών τάξεων, της πολιτικής δράσης, της δημοκρατίας.

Ιδιαίτερα στον εργασιακό χώρο οι αλλαγές και οι ανατροπές είναι περισσότερο εμφανείς. Η σταδιακή εξαφάνιση της αγροτικής παραγωγής, η σύνδεση της παραγωγικότητας με τη γνώση και την επεξεργασία της πληροφορίας, η ευρύτατη χρήση της τεχνολογίας και της πληροφορικής με τη ριζική μείωση θέσεων εργασίας και την ελαστικοποίηση της απασχόλησης που επέφερε η παγκοσμιοποίηση του εμπορίου, η εξαφάνιση πολλών «παραδοσιακών» επαγγελμάτων και η συνεχής εμφάνιση νέων, η απαίτηση υψηλότερων προσόντων και οι καινούριες μορφές οργάνωσης της εργασίας, η αδυναμία γνώσης της εξέλιξης των επαγγελμάτων και ιδιαίτερα η ανεργία. Η τελευταία ανέρχεται περίπου στο 10-12% κατά μέσο όρο στις ευρωπαϊκές κοινωνίες και πλήττει δυναμικά μέλη του ενεργού πληθυσμού κάθε χώρας, όπως οι νέοι και οι γυναίκες.

Τα νέα αυτά κοινωνικοοικονομικά δεδομένα και οι εργασιακές αλλαγές δεν οδηγούν μόνο στην ανασφάλεια και την ανησυχία των σημερινών και μελλοντικών

εργαζόμενων αλλά και στην αποδυνάμωση των παραδοσιακών επαγγελματικών ταυτοτήτων. Καθώς αυτές διαδραματίζουν ένα σημαντικό κοινωνικό ρόλο, πιθανόν η αποδυνάμωσή τους να οδηγήσει στην αποδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής, αλληλεγγύης και συγκρότησης του κοινωνικού ιστού.

ΑΝΑΓΚΗ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΠΟΡΕΙΑΣ

Για να μπορέσει ο νέος να αντιμετωπίσει, να διαχειριστεί όλες τις παραπάνω κοινωνικοοικονομικές αλλαγές θα πρέπει:

1. Να έχει ανακαλύψει τον εαυτό του (αυτογνωσία)· να έχει δηλαδή διερευνήσει τα ενδιαφέροντα, τις ικανότητες, τις κλίσεις, τις αξίες, ώστε να συνδυάζει αυτά με τις επιλογές του, να τα αναπτύσσει και να αποκτήσει θετική αυτοαντίληψη.
2. Να έχει γνωρίσει το κοινωνικό του περιβάλλον:
  - α. να έχει δηλαδή διερευνήσει πρώτα πρώτα τον κόσμο της εκπαίδευσης, ώστε να αξιοποιεί τις ευκαιρίες για προσωπική ανάπτυξη και εξέλιξη, να αναπτύσσει προβληματισμούς, να ερμηνεύει γεγονότα και συμπεριφορές.
  - β. στη συνέχεια να έχει εξοικειωθεί με την έννοια της πληροφόρησης, ώστε να αντιλαμβάνεται τη μεγάλη αξία της για τις επιλογές του, την ανάγκη ενεργού αναζήτησής της και κριτικής ανάγνωσης αυτής, να γνωρίζει τις πηγές πληροφόρησης.
  - γ. να έχει διερευνήσει τον κόσμο των συνανθρώπων του, ώστε να κατανοεί την αλληλεπίδραση που ασκείται σ' αυτόν και το κοινωνικό περιβάλλον, να αντιλαμβάνεται τα στερεότυπα και να τα προσεγγίζει κριτικά, να προβληματιστεί για τη συμπεριφορά απέναντι στον άλλο, το διαφορετικό και να ανακαλύψει τρόπους γεφύρωσης των διαφορών.
  - δ. να έχει διερευνήσει τον κόσμο της εργασίας, ώστε να αντιλαμβάνεται τη σημασία της για τη ζωή του, τις εξελίξεις που διενεργούνται, τις αιτίες αυτών των αλλαγών και πώς αυτές επηρεάζουν τις δικές του επαγγελματικές επιλογές.

Όλα τα παραπάνω θα τον βοηθήσουν να μεταβεί ομαλά στο στάδιο λήψης αποφάσεων συνυπολογίζοντας τα χαρακτηριστικά της προσωπικότητας, τις εξελίξεις της εποχής του στον εργασιακό χώρο και τις δυνατότητες εκπαίδευσης και εξάσκησης

του πάνω σε αυτό που θα επιλέξει. Θα τον βοηθήσουν να καλλιεργήσει αναγκαίες για την εποχή δεξιότητες σταδιοδρομίας και προσαρμογής στο κοινωνικό περιβάλλον, δεξιότητες και ικανότητες νοητικές (ορθή κρίση, ικανότητα μάθησης, αυτομόρφωσης κ.α.), δεξιότητες επιχειρηματικές (ανάληψη κινδύνου, αυτοπεποίθηση, επικοινωνίας, πρωτοβουλίας κ.α.), δεξιότητες επαγγελματικές (χρήση Η/Υ, πληροφόρηση από διαδίκτυο, ξένες γλώσσες) και αναζήτησης εργασίας (ανασχεδιασμός σταδιοδρομίας, αλλαγή αντικειμένου, διερεύνηση αγοράς). Τέλος, απαραίτητες για σήμερα δεξιότητες διαπολιτισμικές, αφού καλείται να ζήσει και να δραστηριοποιηθεί σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες.

Για να επιβεβαιωθούν, όμως, όλα αυτά, αναγκαία είναι η μείωση του διαχωρισμού μεταξύ επαγγελματικής εκπαίδευσης και γενικής παιδείας. Η παράλληλη και αλληλοσυμπληρούμενη πορεία γενικής-επαγγελματικής εκπαίδευσης και η συνεργασία όλων των εκπαιδευτικών ιδρυμάτων με την κοινωνία και την αγορά εργασίας θα βοηθήσει στην ομαλή ένταξη, προσαρμογή και παρέμβαση του νέου στο ευρύτερο κοινωνικοοικονομικό χώρο.

ΤΡΟΠΟΙ ΕΠΙΤΕΥΞΗΣ

Άλλωστε, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στη Λισσαβόνα αναγνωρίζει την ανάγκη παράλληλης πορείας γενικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης με στόχο τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας, την προώθηση της απασχόλησης και τη μετατροπή της Ευρώπης σε «Κοινωνία της Γνώσης». Προτείνει, λοιπόν, για την επίτευξη αυτού του στόχου:

- διεύρυνση των παρεχομένων ευκαιριών μάθησης σε διάφορες φάσεις της ζωής του ατόμου
- προαγωγή βασικών δεξιοτήτων που πρέπει να διαθέτει ο εργαζόμενος(νοητικές, κοινωνικές κ.α.)
- ενίσχυση συνεργασίας μεταξύ εκπαίδευσης, επιχειρήσεων και φορέων έρευνας
- ετήσια αύξηση των κατά κεφαλήν επενδύσεων στο ανθρώπινο δυναμικό

Ο άνθρωπος στη σημερινή εποχή των αλλαγών και των συνεχών μεταβάσεων σε καινούρια δεδομένα χρειάζεται, περισσότερο από ποτέ άλλοτε, στήριξη μέσα από

σύγχρονα εκπαιδευτικά προγράμματα που θα έχουν την ευελιξία να μεταβάλλονται και να αναπροσαρμόζονται στις εκάστοτε κοινωνικοοικονομικές αλλαγές. Έτσι, η ομαλή μετάβαση στη νέα εποχή μπορεί να επιτευχθεί με την καθολικότητα και την ποιότητα της εκπαίδευσης. Συγκεκριμένα:

- Με τη δυνατότητα σε όλους να απολαύσουν τα αγαθά της παιδείας σε όλες τις βαθμίδες της εκπαίδευσης
- Με το συνδυασμό γενικής εκπαίδευσης και επαγγελματικής κατάρτισης σε όλες τις βαθμίδες, καλλιεργώντας σταδιακά σε κάθε βαθμίδα τις δεξιότητες σταδιοδρομίας
- Συνεργασία όλων των φορέων που εμπλέκονται στην «Κοινωνία της Γνώσης». Έτσι, οι φορείς εκπαίδευσης, οικονομίας, πολιτικής και έρευνας μέσα από την επεξεργασία των νέων δεδομένων θα χαράξουν στρατηγικές μετάβασης στην παραπάνω κοινωνία
- Προώθηση και στήριξη της «δια βίου» μάθησης, ώστε να προσαρμόζεται το άτομο σε έναν κόσμο που συνεχώς αλλάζει

Σε όλες τις παραπάνω προτάσεις βαρύτητα δίνεται στον άνθρωπο και στην αγωγή του. Στόχος είναι η ολική και η «δια βίου» ανάπτυξη του για τη δυναμική προσαρμογή του σε νέα δεδομένα με ευελιξία και εμπιστοσύνη στον εαυτό του. Άρα, σε όλες τις μορφές και διαδικασίες μάθησης μπορεί να ανταποκριθεί το Κριτικό Αναπτυξιακό Μοντέλο που στοχεύει στην ανάπτυξη τόσο της κριτικής αυτογνωσίας όσο και της κοινωνιογνωσίας και αναγνωρίζει τη διαλεκτική σχέση «ατόμου-κοινωνίας». Έτσι, το άτομο αποκτώντας ικανότητες προσωπικής ανάπτυξης και κριτικής ανάγνωσης των κοινωνικών φαινομένων θα είναι σε θέση να μεταβαίνει ομαλά από τη μια φάση της ζωής του στην άλλη, να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες και με την ενεργό δράση του να παρεμβαίνει στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στη σημερινή εποχή των συνεχών μετασχηματισμών και ραγδαίων εξελίξεων είναι αναγκαία η συμβολή της παιδείας. Από τη μια μεριά η τεράστια ανάπτυξη

του τεχνικού πολιτισμού έχει ανάγκη από εκπαιδευμένο προσωπικό σε πρακτικό επίπεδο. Από την άλλη τα προβλήματα που έχουν ανακύψει σε προσωπικό ή κοινωνικό επίπεδο καθιστούν επιτακτική την ανάγκη της ηθικοπνευματικής καλλιέργειας. Έτσι, η παιδεία θα πρέπει να συνδυάζει την εκπαίδευση και τη μόρφωση. Έτσι, θα εξυψώσει τον άνθρωπο σε όλους τους τομείς και θα θέσει τα δημιουργήματα του πολιτισμού στην υπηρεσία του ανθρώπου.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Ν. Πατινιώτης, Επίκαιρες προσεγγίσεις των σχέσεων εκπαίδευση, απασχόληση, ΣΕΠ
2. Ν. Φιλιππάκη, Σχολικός Επαγγελματικός Προσανατολισμός, Σύγχρονες Προοπτικές
3. Ρ. Μέλλον, Η διαχείριση της ενίσχυσης στην αντιμετώπιση της επαγγελματικής αποφασιστικότητας
4. Σ. Καζή, Επίδραση σχολείου και οικογένειας στην επιλογή επαγγέλματος
5. Α. Κορωναίου, Σχολική και εξωσχολική εκπαίδευση. Οι δεξιότητες σταδιοδρομίας στη νέα εποχή
6. Ν. Πατινιώτης, Κοινωνικές διαδικασίες προσαρμογής κατά την ένταξη στην αγορά εργασίας
7. Χ. Κοσμίδου- Hardy, Συμβουλευτική
8. Χ.Κοσμίδου-Hardy, Για τη Συμβουλευτική και τον Επαγγελματικό προσανατολισμό
9. Χ. Κοσμίδου- Hardy, Μεθοδολογία Έρευνας. Ενεργός Έρευνα
10. Μ. Στρατηγάκη, Τεχνολογικές εξελίξεις και ειδικότητες με φύλο, Περιοδικό «Σύγχρονα Θέματα», τεύχος 40, σ.33-34
11. Α. Σταλίκας, Συμβουλευτική καριέρας. Διαδικασία εξεύρεσης εργασίας και χρήση τεστ
12. Ε. Παπανούτσος, Οι δρόμοι της ζωής, Εκδόσεις Φιλιπότη, σ. 186-191, 1988, Αθήνα
13. Ν. Πατινιώτης, Εκπαίδευση και αγορά εργασίας στην Ελλάδα
14. Κ. Μελάς, Ανεργία, Πολιτικές απασχόλησης, Επαγγελματική Κατάρτιση και εργασιακές σχέσεις
15. Γ. Κυριακόπουλος, Κοινωνιοψυχολογικές Προσεγγίσεις του χώρου εργασίας
16. Γ. Κυριακόπουλος, Θέματα Γνωστικής Εργονομίας
17. Γ. Κυριακόπουλος, Θέματα Οικονομικής Ψυχολογίας